

Заславська О.І.

ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦІЇ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ В ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ БАНКІВ

У статті розглянуто проблеми трансформації організованих заощаджень домогосподарств у інвестиційний капітал. Обґрунтовано роль заощаджень населення в активізації інвестиційних процесів в Україні. Здійснено аналіз доходів, витрат та заощаджень фізичних осіб за останні десять років, результати якого дозволили дійти висновку, що заощадження населення є ключовою ланкою у процесі формування інвестиційних ресурсів вітчизняних банків. Визначено основні шляхи підвищення ефективності формування банківського ресурсного потенціалу з метою забезпечення інвестиційних потреб національної економіки.

Ключові слова: заощадження домогосподарств; організовані заощадження; інвестиційний капітал; трансформація заощаджень в інвестиції; ресурсний потенціал банків; кредитно-інвестиційна діяльність банків.

Постановка проблеми. У сучасних умовах вирішення проблеми стабілізації та розвитку економіки України значною мірою залежить від здатності фінансово-кредитної системи держави мобілізувати фінансові ресурси в обсягах, достатніх для формування та ефективної реалізації інвестиційного капіталу. Ключову роль в активізації інвестиційних процесів в економіці повинна відігравати банківська система як основний сектор ринкової фінансової інфраструктури. Інвестиційна активність банків залежить від ефективної реалізації комплексної політики управління активами та пасивами. Відомо, що основну роль у забезпеченні банків ресурсами відіграє населення, заощадження якого є потужним джерелом залученого капіталу банків. Тому, питання опосередкованої участі домогосподарств у інвестиційних процесах шляхом залучення банками їхніх заощаджень та перетворення неорганізованої готівкової форми в організовану вимагає особливої уваги.

Актуальності зазначеним проблемам додає кризова ситуація у соціально-економічній та фінансовій сферах вітчизняної економіки. За таких обставин функціонування банківського сектору відбувається в умовах ресурсного дефіциту, насамперед, через масовий відтік депозитних коштів населення. У контексті вищезазначеного, питання трансформації заощаджень населення у кредитно-інвестиційний потенціал банків через їхнє залучення на депозитні рахунки набуває особливої актуальності з огляду на сучасні реалії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Фундаментальні основи змісту та економічної природи заощаджень населення та їхня роль у формуванні ресурсного потенціалу фінансово-кредитних установ закладені у працях класиків економічної теорії та сучасних зарубіжних науковців, зокрема таких, як С. Брю, Е. Дж. Долан, Дж. М. Кейнс, К. Р. Макконнел, Ф. Модільяні, А. Сміт та інших. Серед вітчизняних науковців, які досліджували проблеми заощаджень населення у контексті їхньої трансформації у банківські інвестиції, варто виокремити М. Алексеєнка, В. Жупанина, В. Міщенко, А. Рамського, Т. Кізіму, А. Мороза, Л. Примостку тощо.

Чисельні дослідження зазначеної проблеми вказують на значимість заощаджень домогосподарств при формуванні банківських ресурсів, втім, на нашу думку, подальшого дослідження потребують тенденції трансформації заощаджень населення в інвестиційний потенціал держави в умовах соціально-економічної нестабільності, що наразі є надзвичайно актуальним для України.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз та оцінка заощаджень домогосподарств як джерела банківського ресурсного потенціалу, а також обґрунтування ролі організованих заощаджень населення в активізації інвестиційних процесів як одного з визначальних чинників соціально-економічного розвитку держави.

Опис основного матеріалу дослідження.

Заощадження є одним із ключових понять в економічній теорії. Зміст та економічну природу даної категорії вивчали класики та сучасні науковці, досліджуючи природу національного доходу, інвестицій та економічного зростання. Так, Дж. М. Кейнс у своїй праці «Загальна теорія

зайнятості, відсотка та грошей» визначив, що заощадження являють собою перевищення доходу над споживчими витратами. Науковець також дійшов висновку, що дії індивідуума, націлені на заощадження, повинні збагатити і суспільство загалом. Тобто «акт індивідуального заощадження неминуче веде до паралельного акту інвестування» [5, с. 23].

Питанням заощаджень присвятили чимало праць вчені-економісти Ф. Модільяні та А. Андо. Зокрема, у статті «Гіпотеза заощаджень в процесі життєвого циклу і міждержавні розходження в коефіцієнтах заощаджень» автори стверджують, що головний мотив для заощаджень полягає в тому, аби мати можливість підтримувати постійний життєвий стандарт достатньою мірою. На їхню думку заощадження відображають різницю між стабільним бажаним рівнем споживання та змінним рівнем доходів, який впродовж робочого життя людини систематично підвищується від початкового низького до максимального, після чого знижується при виході на пенсію. Ф. Модільяні був першим, хто описав моделі так званого «життєвого циклу», які пояснюють закономірності формування особистих заощаджень [1, с. 62].

К. Макконнелл та С. Брю визначають заощадження як частину поточного доходу, яка не використовується на сплату податків або не витрачається на придбання споживчих товарів, а надходить на банківські рахунки, вкладається у страхові поліси, облігації, акції та інші фінансові активи [7, с. 83]. Причини, які спонукають до заощадження, зводяться до захисту доходів або до спекуляції. Однак, як зазначають науковці, лише бажання чи готовності заощаджувати недостатньо. Цей намір має супроводжуватися можливістю відкласти гроші, що у свою чергу залежить від розміру доходу.

Група науковців на чолі із Е. Дж. Доланом дійшли висновку, що в умовах ринкової економіки величина щорічних витрат сімейних господарств, як правило, менше величини їхніх доходів. Тому, та частина доходу домогосподарства, яка не витрачається на покупку товарів і послуг, а також на сплату податків, носить назву заощаджень. На думку авторів найбільш поширеною їхньою формою є використання частини доходу для створення накопичень у вигляді готівки, вкладів у банках або для придбання цінних паперів. У цьому контексті завдання фінансових ринків полягає в тому, аби спрямовувати заощадження від тих економічних суб'єктів (сімейних господарств), які заробляють більше, ніж витрачають, до тих суб'єктів (фірм), які витрачають більше, ніж заробляють [3, с. 15].

Підсумовуючи, зазначимо, що зарубіжні економісти під заощадженнями насамперед розуміють ту частину доходу, яка не споживається домашніми господарствами, а використовується з метою накопичення багатства.

Серед українських економістів, які активно досліджують тему заощаджень, варто виокремити Т. Кізіму. У своєму трактуванні автор акцентує увагу на діалектичному зв'язку змісту, форми та механізму заощаджень, а відтак визначає їх як «частину доходу населення, яка залишається після сплати обов'язкових платежів та здійснення поточних споживчих витрат, яку домогосподарства вкладають у фінансові (рідше — у нефінансові) активи з метою отримання майбутніх доходів або ж відкладають з метою задоволення майбутніх потреб» [6, с. 202]. Крім того, Т. Кізіма наголошує на тому, що заощадження є насамперед процесом спрямування грошових коштів, які не направлені на споживання у поточному періоді, на підвищення добробуту населення у майбутньому.

До подібного висновку дійшла також і Л. Примостка. Дослідивши різні погляди на поняття «заощадження», науковець запропонувала тлумачити їх як «частину чистих сукупних доходів населення, яка формується за рахунок скорочення особистих витрат, спрямовується на нагромадження фінансових і нефінансових активів, є власністю економічного суб'єкта та призначена для підвищення його споживчого стандарту в майбутньому» [11, с. 21]. Разом із тим Л. Примостка зазначає, що заощаджувальна поведінка населення має психологічне забарвлення. Через це не існує єдиної відповіді на питання, що спонукає до заощадження загалом та до вибору певного виду активу, зокрема.

До зазначених підходів варто також додати визначення сутності заощаджень В. Жупанина. На його думку, «основою заощаджень фізичних осіб є добровільне відкладення грошей на деякий час після задоволення своїх потреб» [4, с. 7]. Таким чином, автор наголошує на формуванні заощаджень за рахунок скорочення поточного особистого споживання для забезпечення потреб у майбутньому. У кількісному виразі В. Жупанин визначає їх як суму одержаного доходу за вирахуванням видатків на споживання.

Незважаючи на чималу кількість досліджень зазначеної проблеми, а також дискусій, які виникають з приводу сутності, змісту та ролі заощаджень, зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти єдині у тому, що заощадження

відіграють ключову роль у соціально-економічному розвитку держави.

Досліджуючи питання трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиційний потенціал держави, варто зауважити, що переважна більшість науковців при вивченні даного питання схильється до використання терміну «організовані заощадження». На основі дослідження різних поглядів щодо його трактування, а також мотивів та напрямів здійснення заощаджень пропонуємо власне визначення поняття «організовані заощадження домогосподарств», застосовуючи при цьому два підходи.

На нашу думку під цим терміном слід розуміти частину доходів населення, яка залишається після здійснення витрат на поточне споживання, сплати податків та погашення інших обов'язкових боргових зобов'язань і свідомо спрямовується власниками доходів на забезпечення майбутніх потреб споживання, інвестування, страхування та розвитку шляхом придбання фінансових інструментів за посередництва фінансово-кредитних установ.

Другий підхід визначає організовані заощадження як економічні відносини, що виникають між фінансово-кредитними установами та домогосподарствами з приводу мобілізації частини грошових доходів останніх з

метою їхнього збереження, накопичення та ефективного інвестування в економіку країни.

Таким чином, формування організованих заощаджень фізичних осіб супроводжується їхньою взаємодією з фінансово-кредитними установами, залученням населення до інвестиційного процесу та перетворенням домогосподарств у суб'єктів фінансових відносин. Результатом цього процесу є трансформація заощаджень населення в інвестиційний потенціал для розвитку економіки держави. Слід зазначити, що наявність та ефективність організованих заощаджень значною мірою залежить від рівня розвитку та стабільності фінансово-кредитної системи, довіри до неї, різноманітності фінансових інструментів та їхньої прибутковості, а також від фінансової грамотності населення.

Зважаючи на недостатню розвиненість вітчизняного небанківського ринку фінансових послуг, формування організованих заощаджень фізичних осіб в основному займаються банківські установи. Тому одним із ключових джерел інвестицій для розвитку економіки України є ресурси її банківського сектора.

На рис. 1 схематично зображено процес трансформації заощаджень населення в інвестиційні ресурси.

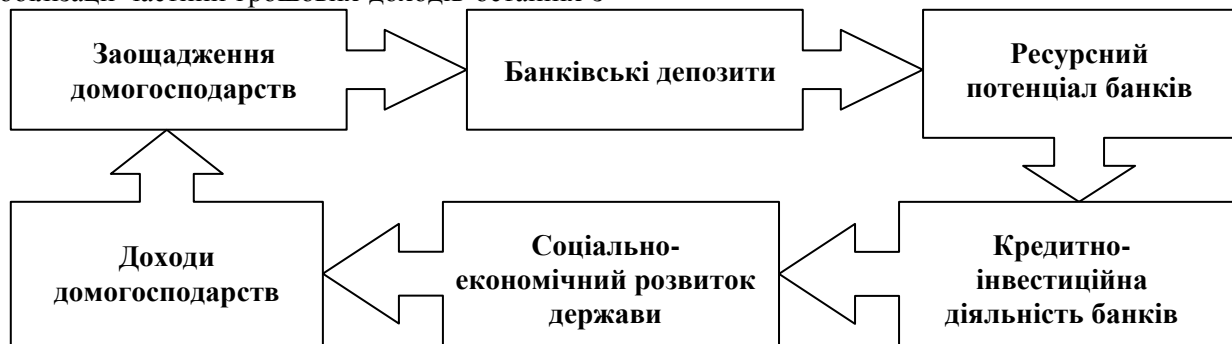

Рис. 1. Схема процесу трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиційний потенціал держави*

* Побудовано автором

Трансформація заощаджень населення в організовану форму банківських депозитів є чи не найпростішим етапом процесу, зображеного на рис. 1. Втім його ефективність залежить від наявності у банків дієвих інструментів стимулювання заощаджень, таких як достатній рівень відсоткової ставки за вкладами, зручність депозитного обслуговування, надійність та стабільність банку, маркетингові стратегії залучення клієнтів тощо. Перетворення вкладів фізичних осіб у банківський ресурсний потенціал вимагає ефективної роботи фронт-офісів із клієнтами та бек-офісів у сфері управління

активами та пасивами. Управління сформованою ресурсною базою банків перш за все має на меті розміщення наявних коштів у надійні та прибуткові проекти.

У цьому аспекті варто відзначити важливу роль банківської системи у розвитку економіки держави, маючи на увазі, що метою кредитно-інвестиційної діяльності банків є не тільки забезпечення доходу банків (мікроефект), а, насамперед, досягнення макроефекту — розвитку реального сектора економіки. Останній передбачає не тільки покращення загальнодержавних фінансових показників,

зниження рівня інфляції, розширення виробництва та загальне поживлення економіки, але й підвищення соціальних стандартів. У підсумку зростання реальних доходів населення стане стимулом до розвитку культури заощаджень. Таким чином, можемо констатувати, що нагромадження вартості у вигляді заощаджень населення тільки тоді має зміст, коли здійснюється в організованій формі із наступним перетворенням у капітал, що спрямовується на розвиток економіки держави.

Зважаючи на те, що заощадження населення є однією зі статей його витрат, видається доцільним здійснити аналіз доходів, витрат та заощаджень домогосподарств за останні десять років, що дозволить прослідкувати відповідні тенденції у цих процесах. За даними Державної служби статистики України витрати населення за 2006-2015 роки зросли у 3,7 разів — із 472 061 млн грн. до 1 743 979 млн грн. [9]. В основному це відбулося за рахунок збільшення витрат на придбання товарів і послуг, ціни на які

щорічно зростали. Так, якщо прийняти за базу ціни 2006 року, то станом на початок 2016 року індекс інфляції склав 384 % [10]. Така невтішна статистика зумовила потребу у збільшенні споживчих витрат населення. Якщо на початку аналізованого періоду придбання товарів і послуг складало 75-80 % у структурі витрат українців, то за підсумками 2015 року — 90 %. Опосередковано така ситуація вплинула й на інші статті витрат, зокрема, на рівень заощаджень.

Варто зауважити, що заощадження населення протягом досліджуваного періоду характеризувалися високою волатильністю. Так, до прикладу, у 2006 р. обсяг заощаджень становив 44 203 млн грн. та збільшувався до 2010 р. (161 867 млн грн.) [9]. У наступні роки наявний спад призвів до того, що станом на кінець 2015 року загальна сума заощаджень домогосподарств склала лише 6 200 млн грн. (рис. 2).

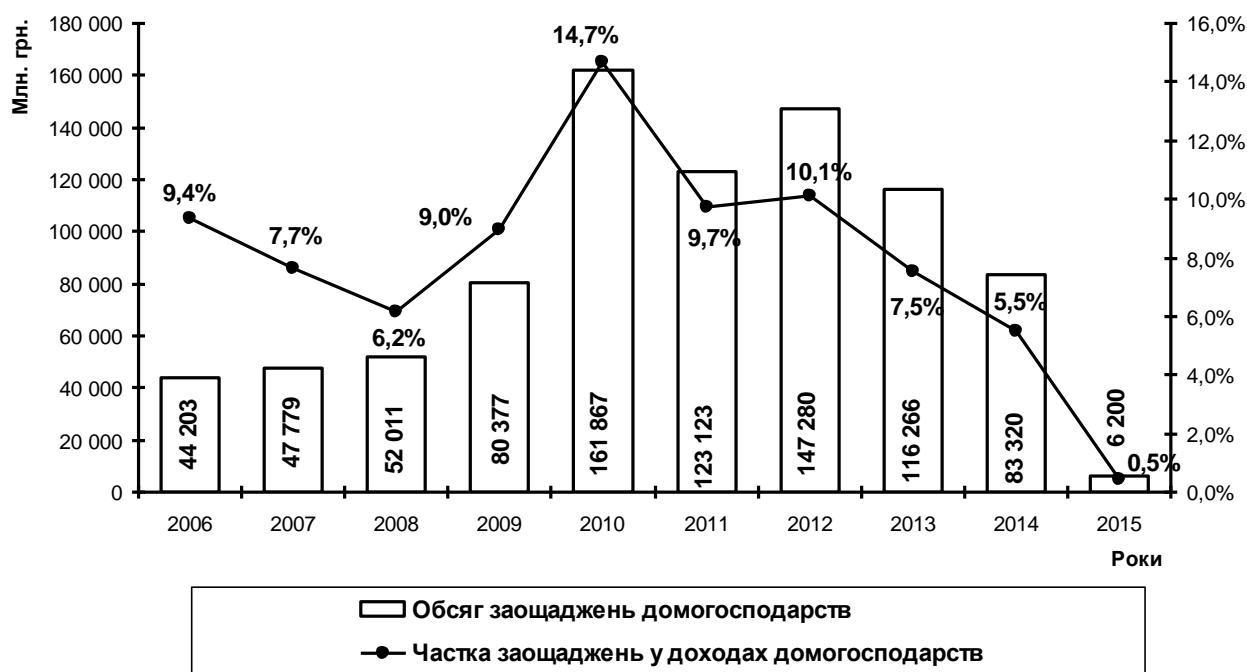

Рис. 2. Динаміка зміни обсягу заощаджень та їхньої частки у доходах домогосподарств України у 2006-2015 рр. (на кінець періоду) [9]

Дані, наведені на рисунку 2, демонструють, що протягом останніх кількох років схильність до заощадження українців стрімко впала. Обсяг вільних грошових коштів фізичних осіб у 2015 році зменшився у порівнянні з піковим 2010 роком на 155 000 млн грн. На наш погляд, така ситуація свідчить не стільки про зменшення рівня заощаджень, скільки про їхнє використання на поточне споживання. Згідно зі статистичними даними доходи населення

протягом 2006-2015 рр. зростали щороку та разом із тим динаміка частки заощаджень у їхньому обсязі характеризувалася нестабільністю. Так, вітчизняні домогосподарства у 2015 році мали у своєму розпорядженні більше грошових ресурсів, аніж у попередні роки, проте схильність до заощадження знизилася до критичних 0,5 %.

Зрозуміло, що, досліджуючи фінансовий стан домогосподарств, слід враховувати всі фактори,

які впливають на його рівень. У цьому аспекті варто зазначити, що, починаючи з 2014 року і по теперішній час, рівень життя українського населення, його доходи та заощадження значною мірою залежать від соціально-економічної та політичної ситуації в державі. Серед основних негативних чинників впливу варто назвати військовий конфлікт у східних регіонах України, соціально-політичну кризу, девальвацію гривні, підвищення цін на комунальні послуги, масовий відтік банківських депозитів та банкрутство 78 банків протягом останніх 2,5 років [2; 10].

У контексті викладеного логічним є питання щодо оцінки самим населенням рівня власних доходів та його схильності до заощадження. Так, за підсумками 2015 року лише 6,2 % українців

оцінили свої доходи на високому рівні та здійснювали заощадження у тій чи іншій формі. Ще 45,7 % домогосподарств також мали достатні доходи, проте не відклали кошти, а використовували їх на споживчі цілі. Решта опитаних були змушені відмовляти собі у найнеобхіднішому, у тому числі, й у повноцінному харчуванні [12].

Як було зауважено вище, для національної економіки найбільшу цінність представляють саме організовані заощадження фізичних осіб, тому видається доречним розглянути зміну приросту останніх, що певним чином пояснює коливання загального обсягу заощаджень домогосподарств (рис. 3).

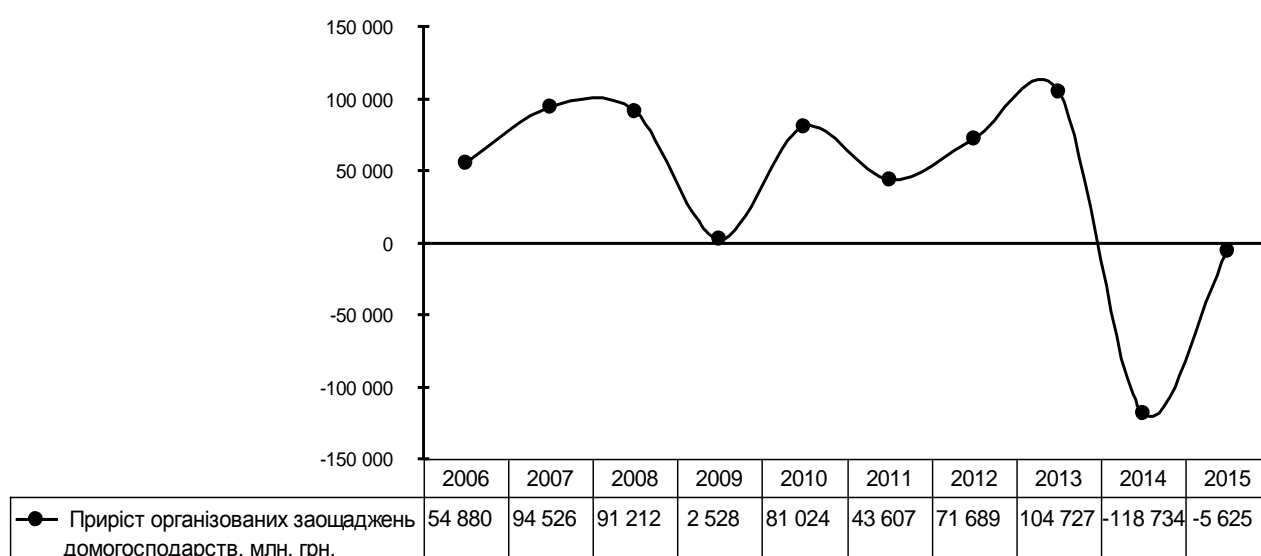

Рис. 3. Динаміка приросту організованих заощаджень домогосподарств України протягом 2006-2015 рр. (у млн грн.) [9]

На рис. 3 наведено дані щодо обсягів приросту фінансових активів домогосподарств, які представлені грошовими вкладками в установах фінансово-кредитного сектора економіки та вкладеннями у цінні папери. На початку аналізованого періоду спостерігалось зростання обсягу організованих заощаджень фізичних осіб. Різне зменшення значення досліджуваного показника у 2009 році було наслідком фінансової кризи 2008-2009 рр. У наступні чотири роки відбулося поступове відновлення довіри до вітчизняної банківської системи й відповідне повернення вільних коштів клієнтів до банків. Від'ємне значення показника приросту організованих заощаджень населення у 2014-2015 рр. є наслідком вже згаданих внутрішньодержавних причин соціально-політичного та економічного характеру. Так, лише протягом 2014 року населення України вилучило 118 734 млн грн. своїх заощаджень,

вкладених у інструменти фінансового ринку, що склало майже 8 % ВВП [10]. І хоча за підсумками 2015 року ситуація дещо покращилася, втім вилучення коштів продовжилося і становило 5 625 млн грн.

Наразі ставлення населення до фінансово-кредитної системи і особливо до банківських установ досить насторожене. Загалом домогосподарства довіряють банкам тільки незначну частину власних заощаджень. Підтвердженням цього є результати опитування населення щодо його поведінки у сфері заощаджень, які засвідчили наступне:

- 11% респондентів тримають більшу частину своїх заощаджень у організованій формі у банках;
- 7% респондентів вкладають половину своїх заощаджень у банківські інструменти;
- 49% респондентів мають незначну частину організованих заощаджень;

— 33 % опитаних взагалі не тримають заощадження у банках [8].

Як бачимо, українські громадяни більш схильні до обережної поведінки у сфері заощаджень. Варто зазначити, що переважна більшість банківських клієнтів-фізичних осіб має лише поточні карткові рахунки (65 % респондентів), а власниками депозитних рахунків є 27 % опитаних. До слова, 8 %

громадян взагалі не мають жодних рахунків у банках [8]. Разом із тим, в Україні традиційно найпоширенішою та найбільш доступною формою мобілізації заощаджень фізичних осіб є саме банківські депозити.

У таблиці 1 наведено дані щодо обсягів депозитів та їхніх часток у банківських ресурсах у 2006-2015 роках.

Таблиця 1

Обсяги та частки депозитів домогосподарств у складі ресурсів українських банків у 2006-2015 рр. (у млн грн., на кінець періоду) [10]

Рік	Ресурси банків	У тому числі депозити населення			
		Всього	З них, строкові депозити	Частка строкових депозитів у загальній сумі вкладень населення	Частка строкових депозитів у ресурсах банків
2006	340 179	108 860	82 920	76,1%	24,3%
2007	599 396	167 239	127 116	76,0%	21,2%
2008	926 086	217 860	177 282	81,4%	19,1%
2009	880 302	214 098	156 833	73,3%	17,8%
2010	942 088	275 093	208 929	75,9%	22,2%
2011	1 054 280	310 390	239 469	77,2%	22,7%
2012	1 127 192	369 264	292 111	79,1%	25,9%
2013	1 278 095	441 951	354 231	80,2%	27,7%
2014	1 316 852	418 135	317 964	76,0%	24,1%
2015	1 254 385	410 895	298 371	72,6%	23,8%

Як свідчать дані таблиці 1, обсяги депозитів населення загалом та строкових вкладів зокрема протягом аналізованого періоду зросли у 3,5 рази. Активне залучення коштів фізичних осіб відбувалося до 2013 р. включно (за винятком кризового 2009 року). У 2014-2015 рр. спостерігалася тенденція до зменшення обсягів банківських вкладень домогосподарств. Вартим уваги є той факт, що темпи зниження суми строкових депозитів були вищими за темпи зниження загального обсягу залучених від населення коштів. Якщо за період з 2013 по 2015 рр. депозити фізичних осіб у загальному підсумку зменшилися на 31 056 млн. грн. (7 %), то у строкових вкладеннях банки втратили 55 860 млн. грн. (15,8 %) [10]. Це пояснюється тим, що значна частина цих коштів була переведена банківськими клієнтами зі строкових рахунків на рахунки за вимогою. Відрадно, що домогосподарства таким чином все-таки залишають свої заощадження у банківській сфері. З іншого боку, наявність значної кількості вкладів на вимогу не дає банкам можливості для широкого застосування цих коштів у довгостроковій перспективі. Однак частка строкових депозитів у їхній загальній сумі залишається на високому рівні: протягом досліджуваного періоду вона коливалася у межах

72-82 %. Варто також зазначити, що суттєве зменшення організованих заощаджень населення протягом останніх двох років лише частково відбулося за рахунок скорочення обсягів банківських депозитів. Більшою мірою втратили кредитні спілки, страхові компанії та інвестиційні фонди.

Банківська статистика 2006-2015 рр. підтверджує важливість організованих заощаджень домогосподарств, і насамперед строкових депозитів, для формування ресурсної бази банків. Так, за даними НБУ станом на кінець 2015 року майже четверта частина усіх пасивів, а саме 23,8 % банківських ресурсів, становили довгострокові вкладення фізичних осіб. Позитивним є те, що така тенденція тримається останні десять років, незважаючи на кризові ситуації, що виникали протягом цього періоду. На нашу думку це пояснюється, насамперед, хронічною інфляцією в країні, оскільки неорганізовані заощадження у готівці не лише не приносять прибутку, але й знецінюються під впливом інфляційного зростання цін. Отже, можна вважати, що наявність незначного постійного інфляційного фону є позитивним фактором, що стимулює до формування організованих заощаджень домогосподарств.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Заощадження населення є важливою складовою процесу формування інвестиційного потенціалу, а тому їхнє стимулювання повинно бути пріоритетним напрямом державної економічної політики. Як показали результати дослідження, наявність та розмір організованих заощаджень домогосподарств, як джерела кредитно-інвестиційної діяльності вітчизняних банків, значною мірою залежать від соціально-економічної та політичної ситуації в країні. На нашу думку наразі питання довіри населення до державних інституцій та фінансово-кредитної системи є найбільш актуальним та найскладнішим у сучасних українських реаліях. Зокрема, на думку фахівців, система заходів, спрямована на підвищення довіри до фінансово-кредитного сектора національної економіки, повинна забезпечити виконання таких завдань:

1. Стабілізація курсу національної грошової одиниці шляхом збільшення обсягів золотовалютних резервів та поступової лібералізації валютних обмежень, запроваджених у 2014-2015 рр. з метою стабілізації ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках.

2. Підвищення ефективності роботи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо своєчасного відшкодування депозитів проблемних банків. Із метою активізації залучення заощаджень населення у банківську систему доцільним видається поступове

підвищення гарантованої суми відшкодування вкладів.

3. Зниження рівня інфляції. Перевищення рівня інфляції над рівнем відсоткових ставок за депозитами є одним із чинників недовіри до банків з боку вкладників. Вплив монетарних чинників розвитку інфляції можна знизити за рахунок мінімізації грошової емісії, зниження рівня доларизації економіки та зменшення ставки рефінансування НБУ.

4. Збільшення статутних фондів комерційних банків до 2024 року шляхом реалізації програми докапіталізації, затвердженої НБУ. Це дасть змогу банкам забезпечити достатній запас фінансової стійкості, а також допоможе очистити вітчизняну банківську систему від кептивних, схемних та неактивних банків.

Насамкінець варто зазначити, що незважаючи на складність фінансово-економічної ситуації в Україні існують об'єктивні передумови для активізації заощаджувальної поведінки домогосподарств. Вони передбачають підвищення рівня ефективності державного регулювання економічної та соціальної сфер, створенням дієвої системи захисту інтересів фізичних осіб, готових вкладати свої заощадження в інструменти вітчизняного фінансово-кредитного ринку. За таких умов, раціональне управління організованими заощадженнями домогосподарств фінансово-кредитними установами дозволить забезпечити інвестиційні потреби національної економіки та підвищення рівня життя населення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Modigliani, F., Ando, A. (1963). The «Life Cycle» Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests. *The American Economic Review*, 53/1, 55–84.
2. Гладких Д. М. Стабілізація банківської системи шляхом підвищення довіри до банків та забезпечення прозорості діяльності НБУ. Аналітична доповідь // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
3. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Пер. с англ. В. Лукашевича и др.; Под общ. ред. В. Лукашевича. — М., 1996. — 448 с.
4. Жупанин В. В. Заощадження населення як джерело залучення коштів в економіку України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08 / В. В. Жупанин // Акад. фінанс. упр., Наук.-дослід. фінанс. ін-т. — К., 2009. — 19 с.
5. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. — М.: Прогресс, 1978. — 341 с.
6. Кізіма Т. О. Заощадження домашніх господарств: сутнісно-теоретичні та класифікаційні аспекти / Т.О. Кізіма // Формування ринкових відносин в Україні. — 2010. — № 10. — С. 200–206.
7. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: Пер. с 13-го англ. изд. — М.: ИНФРА-М, 1999. — 974 с.
8. Опитування з метою оцінки рівня знань українських споживачів щодо системи гарантування вкладів фізичних осіб / Звіт за результатами дослідження, 2015 рік // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.fg.gov.ua
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Офіційний сайт Національного банку України / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
11. Примостка Л. О. Заощадження населення України: формування та залучення в банки: монографія / Л.О. Примостка, В. Г. Шевалдіна. — К.: КНЕУ, 2014. — 234 с.